

lizma, o preobražaju svojinskog monopola u društvenu svojinu. Sta čini sadržaj pob d probražaje? Uklanjanjem svojinskog monopola nad minulim radom kapital se pretvara u opštu svojinu, koja pripada svim članovima društva. To znači da se menja »društveni značaj odnosa između učesnika u društvenom radu. Iz tih odnosa se gubi svojinski monopol, tj. nestaje klasični značaj odnosa« (str. 24). Beskompromisno oduzimanje »sredstava za proizvodnju, tj. kapitala iz ruku nosilaca svojinskog monopola« (str. 25) i stvaranje odgovarajućih pretpostavki nastajanja, razvijanja i reprodukovanija društveno-svojinskih odnosa, suština je pristupa klasnom ostvarivanju preobražaja. Oduzimati »ličnom prisvajanjem moć potičivanja tuge rada i iskoriscavanja radnika« i prevazilaziti najamni karakter ličnog prisvajanja radnika i po obliku i po obimu, strateški su ciljevi preobražaja.

Geneza društveno-svojinskih odnosa od revolucije, preko razdoblja državno-svojinskog upravljanja, predaje državnih privrednih preduzeća na upravljanje radnicima, do radničkih ustavnih amandmana, izložena je u odeljku »RAZVOJ DRUŠTVENO-SVOJINSKIH ODNOŠA U NAŠEM DRUŠTVU«. U tom kontekstu podjednaknu teorijsku težinu imaju autorove tvrdnje da su »priči zamjenici društveno-svojinskih odnosa nikli u toku narodnooblađivačke borbe« (str. 34) i da je donošenjem ustavnih amandmana 1971. godine stvorena kvalitativno nova društveno-ekonomska podloga za dalji preobražaj, ne samo svojinskih već šire – socijalističkih samoupravnih odnosa u celini.

U odeljku »DOHODOVNI ODNOŠI«, čvor mogućih dilema i nesporazuma Roman je presekao eksplikiranjem društveno-ekonomske sadržine dohotka. Dohodak je »oblik društveno-ekonomskih odnosa. Njegova društveno-ekonomska priroda i sadržina proizilaze iz dva osnova: iz društveno-svojinskog značaja proizvodnih sredstava i iz proizvodno-funkcionalnog područljivanja rada. (...) Iz toga proizilaze, takođe, dva ekonomska pravca, koji deluju unutar dohotka i stvaraju jednu od njegovih unutrašnjih protivurečnosti« (str. 113). Sama konцепција dohodovnog oblika društveno-svojinskih odnosa zasniva se, prema tome, na saznanju da je nastajanje i razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa složen i dugotrajan proces koji nema kraja, kao što ni »progres do sada nije imao kraj«.

Iz celine sadržine nameće se zaključak da su društveno-svojinski odnosi i društvena svojina integralni element socijalističkog samoupravljanja. Oni, u samoupravnom društvu, predstavljaju negaciju klasičnih svojinskih odnosa kao prirodnog i očekivanog izraza takvih odnosa proizvodnje, razmene i raspodelne u kojima postoji neki istorijski oblik monopola nad sredstvima za proizvodnju, proizvodima i ljudskim radom. Stoga je utemeljenje društveno-svojinskih odnosa neodvojivo od nastajanja neposrednog karaktera rada i iščezavanja proizvodnje kao proizvodnje viške vrednosti. Doslednim ostvarivanjem društveno-svojinskih odnosa postiže se sigurno kretanje putevima celovitog i potpunog zadovoljavanja bitnih životnih potreba svih članova društva prethodnom ekonomskom i opštom emancipacijom radničke klase i svakog pojedinca.

Borislav B. Milić: »Na kraju konopca«, Matica srpska, Novi Sad 1982.

Piše: Ivan Negrišorac

Ako jedan od osnovnih preduslova književnokritičkog suda predstavlja određenje konteksta u kojem sagledavamo izvesnu poetsku praksu, onda nakon suočavanja s tekstovnim opsegom knjige »Na kraju konopca« valja reći ili se bar meni čini da valja reći, kako odrednica »vojvodanski« ovde ima puno opravdanje utoliko što opisuje i posebni tip pesničke sudbine ograničene regionalnim horizontom. Jedna od odlika takve pesničke sudbine, posmatrano u ravnini knjige, iskazuje se kroz (kako vrednosnu, tako i modelotvornu), neujednačenost tekstova, te dobrohotni prikazivač nove knjige Borislava B. Milića nužno mora ograničiti prostor rasprave. S neznanim naporom dalo bi se, naime, pokazati kako »Pucnji« i »Velika pesma« ne mogu izdržati ni elementarne kriterije, te kako, želimo li tražiti »boljeg« i »subediljivijeg« pesnika, valja da pročešljamo prvi deo zbirke, onaj s naslovima »Male pesme« i »Soneti od pelena«.

Ovako, na vrednija ostvarenja redukovani predmet uspravne omogućuje, takođe, i razgovor o elementima moderniteta u poeziji našeg pesnika, razgovor koji ne bismo mogli zasnovati, pogotovo ne uz očuvanje vrednosti kriterija, na materijalu drugog dela knjige. S tog stanovišta odmah valja uočiti kako pesnikov čist i ogoljen jezik, oslobođen metaforičkih taloga i konvencionalne simbolike, tako i direktnu korespondenciju s nekim aktuelnim tokovima našeg pesništva. Već prva pesma ukazuje nam na Milićevu sposobnost da stvari izvestan poetski napon između naslova i minimalizovanog materijala pesme: »Dušo moja – čitamo odmah nakon naslova »Sreća«. Slična tenzija postoji i u pesmi »Stare stvari su na tavanu«, gde se sugeriše autodestruktivan, ironijski stav da treba pisati »Pesme samoubice! Pesme koje zapravo i ne postoje /kao i ova«, čime je Milićev tekst poprimio duhoviti obrt koji takav postupak dovodi u punu bliskost sa, u poslednjoj deceniji poprilično aktuelnim, modelom poetske dosetke. Ali, preuzimajući takav poetski obrazac, Milić i ne pokušava da prevlada njegove ograničenosti: on jednostavno popunjava zadati strukturalni okvir »novim sadržajima«, a da, pri tom, ni ne doseže do paradigmatičkih primera modela. Daleko je jednostavniji, zdravorazumski, Milićev humor lišen je onog bleska paradioksalnosti, razorne ironije i poigravanja sa samim jezikom, koje nalazimo u uzornim obrascima poetske dosetke. Takvim postupkom pesnik je nepotrebno lišio pesmu inventivnosti, uprostio je i ogolio. Čak i tamo gde, svodeći tekst na anegdotu, ostavlja najviše svom omiljenom, besedičkom tonu, naš pesnik će propustiti da – u pesmi »Japan«, na primer – anegdotsku naraciju »obremenjujućim sugestijama različitih horizonata iščitanja (tako će pomenuti pesmu okončati početnim stihovima, čime ta, prstenasta struktura, značenjski »uočrujuće« tekst). Ni veštinom, dakle, uzorom sačinjavanja primera ovog, već dobro definisanog modela, Milić kada ne nije ovlađao.

Ponešto je zanimljivija tekstovna praksa ovog autora predočena u sonetnoj formi. I tu, reklo bi se, možemo govoriti o izvesnim elementima

modernosti, bar u onom smislu ove odredbe gde se ukazuje na težnju pesništva našeg vremena da višesmislenost poetskih struktura ostvari i kroz dijalog s tradicijom, kroz pokušaj »govorite same forme«. Tako B. B. Milić utorbom soneta ostvaruje poseban napon teksta kao rezultat sučeljavanja sistema očekivanja vezanog za ovaj oblik »visoke« književnosti i elemenata koje pesnici uđe u prostore radikalnog (kao što su, na primer, oni pokušaji što sonetom naslovjavaju niz critica i znakovima ispisanih u shemi od dva katrena i dva terceta), već oslonac osporavanja nalazi u tradicionalnoj sonetnoj formi. Tek s takvim pretpostavkama sam jezik ovih tekstova, blizak svakodnevnom govoru, tvori izvestan poetski učinak već samim tim što je »uhvaćeno« u sonetni oblik. To pogotovo važi za prethodnu Milićevu knjigu »Soneti u službi do kraja, do poslednjeg«, dok sonetna forma u poslednjoj zbirici više nastoji da bude poetski »kultivisana«, odnosno da bude govor na izvesne »pesničke« teme, čime je, reklo bi se, više izgubljeno nego dobijeno. I pored toga, tu valja tražiti najubedljivije delove knjige »Na kraju konopca«. Ali, na žalost, Milić nije pesnik pouzdano osećanje za pesmu, tako da mu se »omaknu« trenuci koji ponekad tekst prevedu u jednoznačnost, ponakad stilski sloj nemotivisano uveden ili bezbržno ispišu banalne fraze i otrcana motive.

Ono što posebno odbija u Milićevim pesmama jeste široka govorna fraza, koja opominje na stav mudrovanja. To pri čitanju ove knjige izaziva »žed« za čistom slikovnošću – kakvu, na primer, nalazimo u prvoj strofni »Klikta« – za egzistencijalnim treptajima koji kao da rečeno dovode u pitanje – uzorni su, tako završeci soneta »Na stepeništu sveobuhvatne nauke«, »Živelj« i sl., ali i upućuju se na sopstveno duhovno poreklo, koje, čini mi se, valja tražiti u jednoj osobenoj vojvodanskoj tradiciji pevanja što vuče korene iz građanskog pesništva pa ide do Ž. Vasiljevića, M. Antića i drugih, a odlikuje se lakoćom poučavanja i zabavljajućim tonom. Ta literatura za koju ništa bolje ne pristaje do naslova eseja Radomira Konstantinovića – »gradanima jedna kašika pre spavanja«, literatura koja će s lakoćom oslobođiti brige o samoj pesmi, jer važnije je ono »što« se govori nago »kako« se to čini, literatura koja intimno druguje s čitaocem jer računa na simpatije, jer je lagodna i umerena, umerena iznad svega, jer svojim će humorom zabaviti i poučiti, ili samo jedno od toga, ali nikako neće dublje egzistencijalne potrebe izazivati, neće uznenimiravati, ostaće olike »zdravago razuma«.

Pesnik o kome govorimo, Borislav B. Milić, dakle, ako je i naznačio izvesne puteve udaljavanja od takvog pesničkog i duhovnog prostora, ipak ostaje u njegovim okvirima, kako po nemarnosti spram pesničkog čina, tako i po tradicionalnom načinu gradnje pesme i duhovnom tonalitetu koji ne preuzimaju ravan zdravorazumskih pošalica i meditacija s mestimičnim bleskom maštice. Otuda su i najverodljiviji rezultati ostvareni u sonetu, mnogo više plod stanovite igre s tradicijom nego doprinos tekstova ubedljivosti. Taj dijalog s nasleđem, na žalost, u ostaktu pesnikove tekstualne prakse ne može se prepoznati kao dosledna zaokupljenost jednim problematskim krugom, te i ta delimičnost, gotovo slučanstvo, potvrđuje tezu o pesniku kao recidivu jedne ižvele, građanske stalozelenosti. Nije li, i pored sitnih pomaka, dakle, reč tek o stvaralačkom torzu? (Torzu koji bi se, naravno, mogao i drugačije objasnjavati, a ne samo kao danak iživljenoštjdognog duhovnog stava.) I ne ostaje li tek neda u »iznenadni blesak«; ili, bolje rečeno, u »neodmerenost«?

Zoran Vuković: »Izvinjavam se unapred«, »Prva knjiga«, Matica srpska, Novi Sad 1982.

Piše: Zoran Subotićki

Kad god je pesnik nesiguran u svoj talent, ili, čak, ako sumnja da li talent uopšte postoji ili ne, on se obraća realnosti u svom čistom, nepatorenom obliku i prenosi je u svoje stihove sa zavidnom pažnjom, kao da u rukama drži samo »srce te stvarnosti«. Pošto već nije sposoban da intervere u i toj (nerefreflektovanoj stvarnosti) dobaci neki smisao ili pojačanjem besmisla, pesnik ostavlja realnost netaknutu, ne želeći da svojim »mislima« doprinese tom besmislu. To neki (pogrešno) zovu »konkretni realizam«, a ja – pošteno pesništvo. Zašto svojim poetskim trivijalnostima uvećavati postopeču vanjsku? Bravo!

Implicitno, osnovni dominirajući stavovi pesnika nalaze se u gotovo svakom stihu, ali postoje stihovi u kojima je odnos stvarnost – pesnik – pesma iznesen na vrlo eksplicitan način. Takvi su, na primer, ovi stihovi:

»Pazi kako se ponašaš čoveče
Tu negde stoji pritajen pesnik
koji te može opevati za sva vremena«.

I da ne postoje ovi stihovi, iščitanje knjige navelo bi nas na sličnu konstataciju, izraženu u drugom obliku. Pesnik je, dakle, taj upijač, taj sezimograf koji registruje sve potrebe i pokreće mikro i makrokosmičke stvarnosti. Aprirno, protiv ovakvog stava niko ne bi imao ništa protiv. Međutim, kada se napravi »inventar« potresa koji uzdrmavaju pesnikov duh, onda se neminovalo moramo zabrinuti i za pesnikov duh i za poeziju koju taj duh proizvodi. Ako sasvim realno, bez težnji za nepotrebni mistifikacijama, okarakterišemo pesniku kao čoveka koji se kreće po vrtelima duha i neizmernim dubinama ljudskog poimanja sveta, onda gotovo sve zapisano u knjizi »Unapred se izvinjavam« – pada u vodu. Niko, naravno, neće imati ništa protiv kuferčice »koje uvek i svuda/ sa sobom nosi predsednik SAD«, ni protiv divljanja pankera uz treštanje poznate rok grupe AC/DC, ni protiv francusko-jugoslovenskih veza, ni protiv kerova koji se, začudo, vraćaju kući posle pet godina, ali – svi će biti protiv jedne takve infantilne, bleskasto-sladunjave, neproduhovljene, šeretsko-lucidne poetike.

Idemo redom s primerima:
»U vrlo kratkom roku
odigraše se dva rata
rekao je moj tata
i otisao da spava
posle napornog dana«.

Savršena rima – čista desetka i jedna lizalica za misaonost predškolskog uzrasta.

»Pankeri složno šize
uz teške zvuke poznate rok grupe AC/DC

Niko im ništa neće reći

dok se budu valjali po podu od betona«.

(Žargonika) svest najprepoznatljivija je u žargoniskom rečniku (šize) i u istoj takvoj »didaktičnosti«. Malograđanski duh – kao pogled na svet – zaseban je fenomen ove knjige, o kojem ja posle Konstantinovićeve »Filozofije palanke« na ovom mestu ne bih ništa govorio. Voleo bih da poverujem da je to plod pesnikove satirične svesti i hotimične namere, ali to se zaista ne da zaključiti.

Pa dalje pesnik kaže:

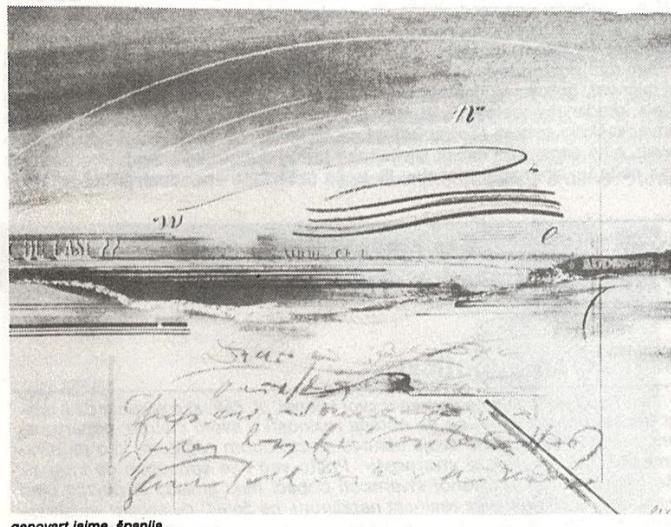
»Dok mi bezbržno živimo

mir se jedva spasava

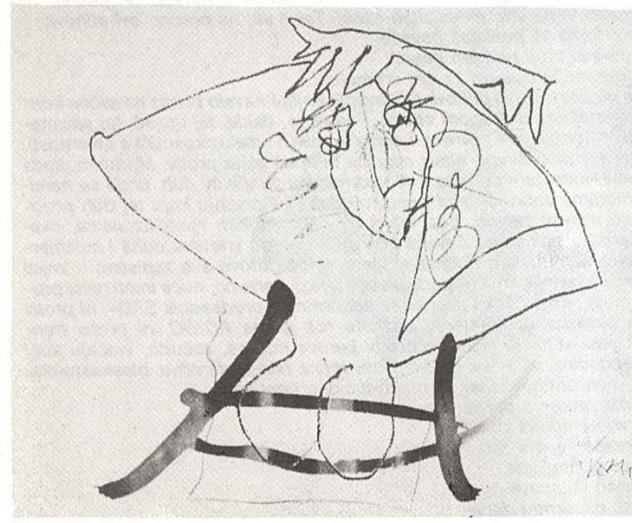
tajnim diplomatskim putevima«.

Prisustvo zoopolitikona nije se moglo mimoći u ovoj knjizi. Lucidnost pesnikova u zaključivanju je preterano fascinantna.

Skaka pesma ima svoj utvrđeni, klišetirani razvojni put: na početku pesme imamo inventar predmeta ili neko obaveštenje, sliku i slično, da bi na kraju pesme, naravno, trijumfalno bio podvučen neki logički zaključak, obično satirično-setno intoniran, koji čini njenu poentu. Gnomskim, aforističnim stilom pisanih, dobili smo poeziju koja vazi za svojom identifikacijom usled duhovne praznine koja je svodi na nivo dečjih razbrajalica. Nedovoljno pronicljive i duhovite za aforizam i nimalo poetski uobličene za poeziju, ove pesme su, naglašenom težnjom za humornošću i nametljivošću, razvile oko sebe prizor identičan predstavi bolesnog klovna. Pesnik se svise ostonio na jedan vid svoje percepcije (koja najčešće i ne pripada dobroj poeziji), i, ako je prisutna, zanemarljiv je u odnosu na ostale kvalitete). To je aluzija. Aluzija je, dakle, to ušće u koje se ulijavaju svi stihovi, ne znajući pri tom da se utapaju u sopstvenu smrt. Jer, ova poezija ne ide dalje od aluzije koja je, inače, vrlo jednostrana i siromašna. Tako i čitalac bez većeg napora i namere postaje rob pesnikovih otrcanih aluzija. Knjiga »Izvinjavam se unapred« predstavlja surrogat poezije (Matica je, verovatno, time htela da pokaže svoju društveno-ekonomsku trezenost), te je stoga neophodno, kada se govori o ovoj knjizi, reći: pesma, pesnik, poezija i sl. obavezno stavljati pod navodnike. Ja to nisam učinio u ovom tekstu, pa se izvinjavam.

genovart Jaime, Španija

turani adnan, turska

u međuvremenu

MODERNI TOKOVI U SLOVAČKOJ PROZI

Piše: Vjera Benkova

Od objavljivanja pripovedaka slovačkog pisca Jana Labata »Jahač iz Turkmenije« prošlo je celih 30 godina. Danas je pred nama njegov novi roman »Dajline« (»Dialky«, Obzor, Novi Sad 1982), koji će čitaoca zainteresovati najviše modernim načinom interpretacije, višeslojnim prožimanjem vremenskih tokova, identifikacijom glavnih ličnosti u romanu s okolinom, a najviše s precima, u kojima nalazi deo svog života. Preci su svoj život proživili u nemirnim i teškim vremenima, u ratovima, kada se ekonomska kriza našla u kreščendu, a to je imalo odraza i na njihov subjektivni život. Labat se obraća i analizira život u gradu sa životom na selu u kontekstu savremenosti. U funkciju glavnog junaka stavlja je Ja, koji ima sabesednika, drugu osobu u ženskom liku, Martu, a ova ima takođe funkciju druge glavne ličnosti. Marta je oslonac prvom liku na koji se naslanja njegov subjekt, ali kada dolazi do otvorenih dijaloga među njima, njihovi pogledi na istovetne doživljaje se sasvim razlikuju, jer svako govorio svoj monolog, koji u sebi nosi i s njime se identificira u vremenu sadašnjem kao i u prošlosti. Zato se njihove priče potpuno razlikuju unutrašnjim pogledom na događaje i doživljavanje svih stvarnosti, iako se identificiraju samo vremenski.

Jan Labat je roman »Dajline« napisao modernim načinom. Hteo je da se obračuna s egzistencijalnim pitanjima savremenog čoveka, koji je napustio patrijarhalnu sredinu iz koje je ponikao i odrastao, a sada se u romanu uvidi uspomena vraca u detinjstvo, beleži sudbinu svojih najbližih i predaka, kojima oseća da je ostao dužan. Piše o budućnosti, koju samo naslučuje i vidi kao u magli, možda čak i pesmistički raspoložen, gleda na ljudsko pleme kao na same bačeno u svemiru i tada se pita – da li će ono u svemiru da opstane? Marta pokušava da shvati sabesednika, da mu se približi, da mu otkrije svoje unutarnje gledanje, svoja osećanja, tj. svoj psihički svet, a kada to pokušava, njen sabesednik projektira i svoju viziju, iako se s njom poistovećuje. Piscu je pošlo za rukom da opiše događaje iz života običnih ljudi, ali kako se priče prožimaju, i sam čitalac je u njima, u tim tokovima koje aktivno prima i doživljava, što je velika snaga ovog pisca. Kao izmagine izranjuju daleki preci, pričaju svoje životne priče, prožimaju njihovi likovi sa sadašnjim ili budućim: otac, deda, baka, majka, Marta, sin i ljudi iz neposredne okoline – sve se to izvanredno skladno i harmonično pojavljuje u svesti glavnog junaka, a priča teče vrlo tečno, neprimetno uvlačеći u sebe sabesednika i čitaoca.

Jan Labat na jednom mestu u romanu pominje i ovo: »Život je tajna od samog njegovog početka pa do poslednjeg pokreta ovog složenog mehanizma, u koji ljudi pokušavaju sve jače da proniknu, žele da ga imitiraju, da ga prožive po svojoj volji, da tako prerastu sebe. A ipak, i pored sve snage i napora, samo delimično im polazi za rukom da oplemene to svemirskim maglama bačeno seme čovečanstva, koje je bilo stavljeno u uzoranu zemlju, kada su još bogovi hodali zemljom. Da li će ova biljka da opstane?«

Da li će čovek da opstane na zemlji – traži autor romana »Dajline« odgovor, a i sam tvrdi da je njegov najveći neprijatelj baš on, sam čovek. On od postanja sveta pokušava sam sebe da definise, objasni i nadograditi, i one ljudi koji su već »stari mrtvi« kao i »mladi mrtvi«, kao i ti koji su mu ovo seme ugradili u živu materiju, u njegov gen, kao plod, rad, delatnost, razmišljanje, a koji su ga na ovaj način definisali. Šta to uznemirava glavnu ličnost da se vraća, da ponire u daljine, u prošlost? Sigurno je to i pripadnost ljudskom rodu, iz kojega je i on sam ponikao, nastao, ali je postao individualnost sa svim nedorečenim problemima, razmišlja – njima. Sve to će da reši samo smrt koja uništava sve živo, a što smo smrtni bliži, to više osećamo bespomoćnost i prolaznost života. To bi bio taj pesmistički pogled pisca na događaje i ljudje o kojima u romanu govori i koje pominje. A to znači da im autor Jan Labat veruje, kada što veruje i u čoveka zato tako mnogo o njemu i razmišlja.

Prošla godina nije baš bila naklonjena poeziji. U izdavačkom preduzeću »Obzor« izашlo je malo knjiga. Pored knjige poezije V. Benkove »Obelisk«, o kojoj nije mesto da se ovde vrednuje, o tome će reći drugi, trebalo bi pomenuti vrlo značajnu knjigu – antologiju doktora Mihala Harpanja, antologiju slovačke poezije za čehoslovačko tržište »Závičaj maglie«, i vrlo značajnu knjigu mladog rumunskog pesnika pesnika Joana Flore »Fizički svet«, koju je na slovački preveo rumunski Slovak – pesnik Ondrej Štefanko. Ova lepa i tehnički vrlo uspešna knjiga izšla je u ediciji »Mostovi«, u kojoj je do sad izdato niz značajnih imena jugoslovenske i svetske književnosti, kao što su Krleža, Andrić, Isaković, Koš, Hring, Selimović i dr. Sve ove knjige izdate su u saradnji s čehoslovačkim izdavačkim kućama, što samo govori o značaju ove edicije.

DRUŠTVO, KOMUNIKACIJE, KULTURA – naučni skup u Dubrovniku –

Piše: Miroljub Radojković

Od 6. do 10. septembra u Dubrovniku je održan naučni skup američkih i jugoslovenskih istraživača koji se u svojim disciplinama dotiču široko definisane teme »Društvo, komunikacije, kultura«. Na zadatu temu, svoja razmišljanja pismeno je obrazložilo deset američkih i sedamnaest jugoslovenskih teoretičara. Svi su bili prisutni u Dubrovniku, i zahvaljujući blagovremenoj distribuciji saopštenja i njihovih prevoda, konferencija je radila u duhu dijaloga i konstruktivne debate. Ta činjenica je posebno zadovoljila i organizatore skupa, koji su u ovom slučaju bili: Fulbrajtova komisija (SAD –